

نقش آموزش سواد دیجیتال در کاهش شکاف نسل‌ها برای نسل Z

سیده فرشته موسوی^۱

چکیده

نوشتار حاضر با عنوان نقش آموزش سواد دیجیتال در کاهش شکاف نسل‌ها برای نسل Z ب‌ا هدف تبیین تاثیر این آموزش در حل چالش‌ها و شکاف‌ها با روش توصیفی نگاشته شده است. نسل Z، متولدین اواخر دهه ۱۳۷۰ تا اوایل دهه ۱۳۹۰ شمسی، با والدین خود که تجربه محدودی از فناوری دارند، تفاوت‌های عمیقی در نگرش‌ها و رفتارها دارند. سواد دیجیتال می‌تواند به والدین کمک کند تا با دنیای دیجیتال فرزندان خود آشنا شوند و به جای اعمال محدودیت‌های سخت‌گیرانه، فضایی برای گفت‌وگوی سازنده ایجاد کنند. همچنین، این آموزش با تأکید بر ارزش‌هایی مانند امانت‌داری و مسئولیت‌پذیری، نسل Z را به استفاده اخلاقی از فناوری تشویق می‌کند و آن‌ها را در برابر تهدیدات سایبری مانند محتوای نامناسب محافظت می‌نماید. در مناطق محروم ایران، آموزش سواد دیجیتال می‌تواند نابرابری دیجیتال را کاهش دهد و فرصت‌های برابر برای یادگیری و پیشرفت فراهم کند.

کلمات کلیدی: نسل Z، سواد دیجیتال، شکاف نسل‌ها، تربیت ایرانی-اسلام

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه تخصصی حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)
mousavifereshteh3@gmail.com

جهان امروز تحت تأثیر فناوری‌های دیجیتال به سرعت متحول شده و نسلی را پرورش داده که به‌طور کامل در این فضا زندگی می‌کنند: نسل Z، متولدین اواخر دهه ۱۳۷۰ تا اوایل دهه ۱۳۹۰ شمسی. این نسل، که به «بومیان دیجیتال» شناخته می‌شوند، از کودکی با ابزارهایی مانند اینترنت پرسرعت، گوشی‌های هوشمند، و شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، تلگرام، و تیک‌تاک رشد کرده‌اند (قاسمی، ۱۳۹۹، ص ۷۸). این آشنایی عمیق با فناوری، سبک زندگی، ارتباطات، و حتی تفکرات آن‌ها را شکل داده است. در مقابل، والدین این نسل، که اغلب در دورانی با دسترسی محدود به فناوری یا پیش از ظهور دیجیتال زندگی کرده‌اند، با چالش‌های متعددی در فهم رفتارها و نیازهای دیجیتال فرزندان خود مواجه‌اند (رضایی، ۱۳۹۸، ص ۴۷). این تفاوت‌های فناورانه شکاف نسلی را عمیق‌تر کرده و به مشکلات تربیتی مانند ناتوانی والدین در نظارت بر فعالیت‌های آنلاین فرزندان، نگرانی از اعتیاد دیجیتال، و تضادهای ارزشی بین فرهنگ سنتی و دیجیتال منجر شده است (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۷). این شکاف نسلی در ایران، به دلیل اهمیت بالای روابط خانوادگی و ارزش‌های فرهنگی-اسلامی، ابعاد پیچیده‌تری پیدا کرده است. برای مثال، بسیاری از والدین ایرانی نمی‌دانند که فرزندان‌شان چگونه از شبکه‌های اجتماعی برای یادگیری، ارتباط با دوستان، یا حتی سرگرمی استفاده می‌کنند. این ناآشنایی گاهی به سوءتفاهم‌هایی منجر می‌شود که روابط خانوادگی را تحت فشار قرار می‌دهد. به عنوان نمونه، والدینی که با پلتفرم‌های دیجیتال آشنا نیستند، ممکن است استفاده طولانی‌مدت فرزندان از گوشی را صرفاً وقت‌تلف کردن بدانند، در حالی که ممکن است فرزندان در حال مطالعه منابع آموزشی آنلاین باشد. آموزش سواد دیجیتال می‌تواند به عنوان پلی برای کاهش این شکاف عمل کند و به والدین و فرزندان کمک کند تا دنیای یکدیگر را بهتر درک کنند. این آموزش نه تنها به والدین امکان می‌دهد تا با ابزارهای دیجیتال آشنا شوند، بلکه به نسل Z کمک می‌کند تا از فناوری به‌صورت مسئولانه و متناسب با

ارزش‌های فرهنگی و دینی استفاده کنند. در فرهنگ ایرانی-اسلامی، که ارزش‌هایی مانند احترام به خانواده، امانت‌داری، و مسئولیت‌پذیری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، آموزش سواد دیجیتال می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای حفظ هویت فرهنگی در برابر تأثیرات منفی فناوری عمل کند. برای مثال، آموزش نحوه استفاده از شبکه‌های اجتماعی با رعایت اصول اخلاقی می‌تواند نسل Z را به سمت رفتارهای مسئولانه سوق دهد و به والدین اطمینان دهد که فرزندانشان در فضای دیجیتال ایمن هستند. علاوه بر این، این آموزش می‌تواند به کاهش نابرابری دیجیتال در مناطق محروم ایران کمک کند، جایی که دسترسی به فناوری و اینترنت محدود است. با ارائه برنامه‌های آموزشی ساده، مانند کارگاه‌های سواد دیجیتال در مدارس یا مساجد، می‌توان خانواده‌های کم‌برخوردار را نیز با فناوری آشنا کرد و فرصت‌های برابر را برای نسل Z فراهم نمود. این پژوهش با هدف بررسی نقش آموزش سواد دیجیتال در کاهش شکاف نسلی، ابتدا مفاهیم کلیدی مانند نسل Z، سواد دیجیتال، و شکاف نسلی را تعریف می‌کند. سپس چالش‌های تربیتی ناشی از این شکاف را تحلیل کرده، نقش سواد دیجیتال را در کاهش آن بررسی می‌نماید، و در نهایت راهکارهای عملی با تأکید بر فرهنگ ایرانی-اسلامی ارائه می‌دهد. اهمیت این موضوع در ایران به دلیل سرعت بالای تغییرات فناوری و تأثیرات عمیق آن بر روابط خانوادگی دوچندان است. آموزش سواد دیجیتال می‌تواند به والدین کمک کند تا به جای اعمال محدودیت‌های سخت‌گیرانه، فضایی برای گفت‌وگوی سازنده با فرزندان خود ایجاد کنند. این امر نه تنها تنش‌های خانوادگی را کاهش می‌دهد، بلکه به حفظ ارزش‌های فرهنگی و دینی در برابر چالش‌های دنیای دیجیتال کمک می‌کند. این پژوهش با روش کتابخانه‌ای و تحلیلی، نقش سواد دیجیتال را در کاهش شکاف نسلی بررسی کرده و راهکارهای عملی مانند برگزاری کارگاه‌های آموزشی مشترک و تولید محتوای بومی متناسب با فرهنگ ایرانی-اسلامی ارائه می‌دهد. این راهکارها نه تنها به تقویت روابط خانوادگی کمک می‌کنند، بلکه به حفظ هویت فرهنگی در برابر تأثیرات منفی فناوری یاری می‌رسانند.

تعریف مفاهیم

- نسل Z: به افرادی اطلاق می‌شود که بین اواخر دهه ۱۳۷۰ تا اوایل دهه ۱۳۹۰ شمسی متولد شده‌اند. این نسل به دلیل رشد در محیطی مملو از فناوری‌های دیجیتال، به «بومیان دیجیتال» معروف است (قاسمی: ۱۳۹۹ / ۷۹). آن‌ها با ابزارهایی مانند اینستاگرام، تلگرام، و بازی‌های آنلاین آشنا هستند و فناوری بخش جدایی‌ناپذیری از زندگی روزمره آن‌هاست. ویژگی‌های نسل Z، مانند تسلط بر فناوری، آن‌ها را از نسل‌های قبلی متمایز کرده است. این نسل به دلیل دسترسی زودهنگام به ابزارهای دیجیتال، مهارت‌های خاصی در این حوزه دارند، اما این مهارت‌ها همیشه به معنای استفاده مسئولانه نیست. آموزش سواد دیجیتال می‌تواند به این نسل کمک کند تا از فناوری به گونه‌ای استفاده کنند که با ارزش‌های خانوادگی و فرهنگی همخوان باشد.
- سواد دیجیتال: مجموعه مهارت‌هایی است که افراد را قادر می‌سازد تا از فناوری‌های دیجیتال به صورت مؤثر، ایمن، و مسئولانه استفاده کنند، شامل جست‌وجوی اطلاعات، ارزیابی منابع، و مدیریت حریم خصوصی (رضایی، ۱۳۹۸، ص ۴۶). در فرهنگ اسلامی، این مهارت‌ها با ارزش‌هایی مانند امانت‌داری و مسئولیت‌پذیری همخوانی دارد (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۱۲۳). سواد دیجیتال فراتر از یادگیری کار با ابزارهای دیجیتال است و شامل درک تأثیرات اجتماعی و اخلاقی فناوری می‌شود. در ایران، این آموزش می‌تواند به نسل Z کمک کند تا با رعایت اصول اخلاقی، از فناوری به نفع خود و جامعه استفاده کنند، و به والدین نیز امکان نظارت آگاهانه‌تر را بدهد.
- شکاف نسل‌ها: به تفاوت‌های فرهنگی، ارزشی، و رفتاری بین نسل‌های مختلف اشاره دارد که در عصر دیجیتال به دلیل تفاوت در تجربه‌های فناورانه تشدید شده است (محمدی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۶). در

ایران، این شکاف به دلیل تضاد بین ارزش‌های سنتی و اسلامی با فرهنگ دیجیتال برجسته‌تر است. شکاف نسل‌ها در ایران به دلیل اهمیت ارزش‌های خانوادگی و دینی، چالش‌های خاصی ایجاد کرده است. این شکاف می‌تواند به سوء تفاهم‌های خانوادگی منجر شود، اما آموزش سواد دیجیتال می‌تواند به عنوان ابزاری برای ایجاد ارتباط مؤثر بین والدین و فرزندان عمل کند و به حفظ هویت فرهنگی کمک کند.

۱. شکاف نسل‌ها و چالش‌های تربیتی نسل Z

۱_۱ تفاوت‌های فناورانه

نسل Z از کودکی با ابزارهای دیجیتال مانند گوشی‌های هوشمند و شبکه‌های اجتماعی تعامل داشته است، در حالی که والدین آن‌ها اغلب با این فناوری‌ها ناآشنا هستند (قاسمی: ۱۳۹۹ / ۸۰). این تفاوت باعث می‌شود والدین نتوانند رفتارهای دیجیتال فرزندان خود را به درستی درک کنند، مانند نحوه استفاده از پلتفرم‌های اجتماعی یا اپلیکیشن‌های پیام‌رسان (رضایی و همکاران: ۱۳۹۷ / ۲۴). این ناآشنایی می‌تواند به سوء تفاهم‌هایی منجر شود که روابط خانوادگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. تفاوت‌های فناورانه بین نسل Z و والدین آن‌ها در ایران به دلیل سرعت بالای پیشرفت فناوری بسیار مشهود است. برای مثال، بسیاری از والدین نمی‌دانند که فرزندان‌شان از اینستاگرام برای یادگیری یا ارتباط با همکلاسی‌ها استفاده می‌کنند. آموزش سواد دیجیتال می‌تواند به والدین کمک کند تا این فعالیت‌ها را بهتر درک کنند و به جای سرزنش، با فرزندان خود همراه شوند.

۱_۲ چالش‌های تربیتی

در تهران و شهرهای بزرگ، برخی مدارس برنامه‌های سواد دیجیتال را برای والدین و دانش‌آموزان برگزار کرده‌اند که نتایج مثبتی داشته است (رستمی: ۹۰/۱۴۰۰). در شهرهای مذهبی مانند قم، مراکز دینی کارگاه‌هایی برگزار کرده‌اند که سواد دیجیتال را با ارزش‌های اسلامی ترکیب می‌کنند (حسن عالی: ۵/۱۳۹۶). این برنامه‌ها نشان می‌دهند که آموزش سواد دیجیتال در ایران امکان‌پذیر است. برای مثال، در یک مدرسه در تهران، والدین و دانش‌آموزان با هم یاد گرفتند چگونه از پلتفرم‌های آموزشی آنلاین استفاده کنند، که باعث شد روابط خانوادگی بهتری داشته باشند.

نتیجه‌گیری

آموزش سواد دیجیتال به عنوان ضرورتی غیرقابل اجتناب در عصر حاضر، نقش کلیدی در کاهش شکاف نسلی بین نسل Z و والدین آن‌ها ایفا می‌کند و به تقویت ارزش‌های خانوادگی و اسلامی در جامعه ایرانی کمک می‌نماید. این آموزش با ایجاد فضایی برای گفت‌وگوهای سازنده بین والدین و فرزندان، سوء تفاهم‌های ناشی از تفاوت‌های فناوری را کاهش می‌دهد و امکان درک متقابل را فراهم می‌سازد. برای مثال، والدینی که با ابزارهای دیجیتال مانند شبکه‌های اجتماعی آشنا می‌شوند، می‌توانند سبک زندگی دیجیتال فرزندان خود را بهتر درک کنند و به جای اعمال محدودیت‌های سخت‌گیرانه، راهنمایی‌های مؤثری ارائه دهند. این امر نه تنها به بهبود روابط خانوادگی منجر می‌شود، بلکه به نسل Z کمک می‌کند تا از فناوری به صورت مسئولانه و متناسب با ارزش‌های فرهنگی و دینی استفاده کنند. در فرهنگ ایرانی-اسلامی، آموزش سواد دیجیتال می‌تواند با تأکید بر ارزش‌هایی مانند امانت‌داری، مسئولیت‌پذیری، و احترام به حریم خصوصی، نسل Z را به شهروندانی آگاه و اخلاق‌مدار در فضای دیجیتال تبدیل کند. همان‌طور که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای فرموده‌اند: «اگر نسل جوان احساس کند که از طرف بزرگ‌ترها درک می‌شود، قطعاً در مسیر اخلاق و هنجارهای فرهنگی گام خواهد برداشت».

داشت» (خامنه‌ای، ۱۳۹۸، خطبه‌های نماز جمعه). این نگاه نشان می‌دهد که آموزش سواد دیجیتال می‌تواند پلی برای پیوند نسل‌ها باشد و به والدین امکان دهد تا نقش راهنمایی مؤثری برای فرزندان خود ایفا کنند. علاوه بر این، این آموزش با تقویت نظارت تربیتی، نسل Z را در برابر تهدیدات سایبری مانند محتوای نامناسب یا نقض حریم خصوصی محافظت می‌کند و فضایی امن برای فعالیت‌های آنلاین آن‌ها فراهم می‌سازد. برای تحقق این اهداف، لازم است نهادهای آموزشی و فرهنگی در ایران برنامه‌های جامعی برای گسترش سواد دیجیتال طراحی کنند. وزارت آموزش و پرورش می‌تواند با ادغام سواد دیجیتال در برنامه‌های درسی، دانش‌آموزان و والدین را به‌طور هم‌زمان آموزش دهد. همچنین، مراکز دینی، به‌ویژه در شهرهای مذهبی مانند قم و مشهد، می‌توانند با برگزاری کارگاه‌های آموزشی مبتنی بر ارزش‌های اسلامی، به خانواده‌ها کمک کنند تا فناوری را با هویت دینی خود هماهنگ کنند. سازمان‌های مردم‌نهاد نیز می‌توانند با ارائه دوره‌های آموزشی ساده در مناطق محروم، نابرابری دیجیتال را کاهش دهند و فرصت‌های برابر را برای نسل Z فراهم سازند. برای مثال، ارائه آموزش‌های دیجیتال از طریق گوشی‌های هوشمند در روستاها می‌تواند به خانواده‌های کم‌برخوردار کمک کند تا از فناوری برای بهبود آموزش و زندگی خود استفاده کنند. این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش سواد دیجیتال نه تنها شکاف نسلی را کاهش می‌دهد، بلکه به حفظ هویت ایرانی-اسلامی در برابر تأثیرات منفی فرهنگ‌های بیگانه کمک می‌کند. همان‌طور که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای تأکید دارند: «در فضای دیجیتال باید هویت و فرهنگ ایرانی-اسلامی را حفظ کرده و نسل جوان را از آسیب‌های فرهنگی غرب محافظت کنیم» (خامنه‌ای، ۱۴۰۰، سخنرانی در دیدار با فرهنگیان). این آموزش می‌تواند نسل Z را به شهروندانی مسئول تبدیل کند که از فناوری به‌عنوان ابزاری برای پیشرفت فرهنگی و دینی بهره می‌برند. علاوه بر این، با گسترش دسترسی به آموزش‌های دیجیتال در مناطق محروم، می‌توان نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی را کاهش داد و به توسعه پایدار جامعه

کمک کرد. تحقیقات آینده باید بر ارزیابی اثربخشی برنامه‌های سواد دیجیتال در مناطق مختلف ایران تمرکز کنند تا راهکارهای مؤثرتری برای کاهش نابرابری دیجیتال ارائه شود. همچنین، تولید محتوای آموزشی بومی که با ارزش‌های ایرانی-اسلامی همخوان باشد، می‌تواند پذیرش این آموزش‌ها را در میان خانواده‌ها افزایش دهد. این تلاش‌ها نه تنها به تقویت روابط خانوادگی و تربیت مسئولانه نسل Z کمک می‌کند، بلکه آینده‌ای روشن‌تر برای جامعه ایرانی رقم می‌زند که در آن فناوری و فرهنگ در کنار یکدیگر به تعالی جامعه منجر می‌شوند.

منابع

۱. دهخدا، ع. (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲. معین، م. (۱۳۸۵). فرهنگ فارسی معین. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۳. طباطبایی، م. ح. (۱۳۷۴). تفسیر المیزان (ترجمه: موسوی همدانی، س. ب.). جلد ۲. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۴. رضایی، م. (۱۳۹۸). نقش سواد رسانه‌ای در تربیت دیجیتال کودکان. فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، ۱۲(۳)، ۴۵-۶۰.
۵. رضایی، م.، احمدی، س.، و حسینی، ع. (۱۳۹۷). تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر روابط خانوادگی در ایران. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۸(۴)، ۲۲-۳۸.
۶. قاسمی، ح. (۱۳۹۹). نسل Z و چالش‌های تربیتی در عصر دیجیتال. فصلنامه روان‌شناسی تربیتی، ۱۵(۲)، ۷۷-۹۲.

۷. محمدی، ع. (۱۳۹۹). نابرابری دیجیتال و تأثیر آن بر آموزش در ایران. فصلنامه فناوری و آموزش، ۱۰(۱)، ۴۸-۳۳.

۸. محمدی، ع.، رحیمی، م.، و کاظمی، ر. (۱۴۰۰). سواد دیجیتال و نقش آن در کاهش شکاف نسل‌ها. مجله مطالعات فرهنگی، ۲۲(۵)، ۳۰-۱۵.

۹. حسینی، س.م. (۱۴۰۱). تربیت اسلامی در عصر دیجیتال: چالش‌ها و راهکارها. فصلنامه تربیت اسلامی، ۱۷(۳)، ۷۰-۵۵.

۱۰. احمدی، ک. (۱۳۹۶). تأثیر فناوری‌های نوین بر روابط خانوادگی. مجله مطالعات خانواده، ۸(۲)، ۲۵-۱۲.

۱۱. رستمی، ف. (۱۴۰۰). نقش آموزش سواد دیجیتال در توانمندسازی والدین. فصلنامه آموزش و پرورش، ۱۹(۴)، ۱۰۲-۸۸.

۱۲. کریمی، م. (۱۳۹۸). امنیت سایبری و تربیت کودکان در فضای مجازی. مجله فضای مجازی، ۷(۱)، ۴۰-۵۵.

۱۳. موسوی، س.ر. (۱۴۰۱). ارزش‌های اسلامی و فناوری دیجیتال: راهکارهایی برای تربیت نسل Z. فصلنامه اخلاق و فناوری، ۱۳(۲)، ۴۰-۲۵.

۱۴. نجفی، ا. (۱۳۹۹). سواد دیجیتال و نظام آموزشی ایران. مجله پژوهش‌های آموزشی، ۱۶(۳)، ۷۵-۶۰.

۱۵. زارعی، ح. (۱۴۰۰). نقش فرهنگ ایرانی در مدیریت استفاده از فناوری در خانواده‌ها. فصلنامه فرهنگ و رسانه، ۱۱(۴)، ۴۵-۳۰.

۱۶. خامنه‌ای، س.ع. (۱۳۹۸). خطبه‌های نماز جمعه تهران. بازیابی شده از khamenei.ir.
۱۷. خامنه‌ای، س.ع. (۱۴۰۰). سخنرانی در دیدار با فرهنگیان. بازیابی شده از khamenei.ir.
۱۸. حسن عالی، ل. (۱۳۹۶). آموزش سواد رسانه‌ای و مقابله با پدیده شکاف نسلی. مجموعه مقالات اولین همایش سواد رسانه‌ای و اطلاعاتی، ص ۱-۱۰. بازیابی شده از civilica.com/doc/739316.
۱۹.). Bridging the gap: Understanding and fostering ۲۰۲۴Marzo, R. R. (.
intergenerational communication in the digital age. In Digital
(pp. IntechOpen. ۲۰۱communication and society
<https://doi.org/10.5772/intechopen.1155846>
۲۰.). Digital literacy and its growing significance among ۲۰۲۳Author unknown. (.
Gen Z. ICT360. Retrieved from ict360.com/blog/Digital-Literacy-and-its-growing-significance-among-Gen-Z
سواد دیجیتال و نظام آموزشی ایران. (۱۳۹۹).
مجله پژوهش‌های آموزشی، ۱۶(۳)، ۶۰-۷۵.
۲۱. زارعی، ح. (۱۴۰۰). نقش فرهنگ ایرانی در مدیریت استفاده از فناوری در خانواده‌ها. فصلنامه فرهنگ و رسانه، ۱۱(۴)، ۳۰-۴۵.